בס"ד

עיונים לפרשת לך לך עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבירה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

עבודת ה' מאהבה

הרב שאולי גרינפלד

התורה מתארת כיצד אברהם, אשר נקרא עוד אברם, עוזב את חרן, בדרכו לארץ כנען:

"ויקח אברם את שרי אשתו, ואת לוט בן אחיו, ואת כל רכושם אשר רכשו, ואת הנפש אשר עשו בחרן, ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען[1]".

מי הם 'הנפש אשר עשו בחרן'? מפרש רש"י [בפירוש הראשון]:

" 'אשר עשו בחרן' - שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאום".

וכך הביא גם הרמב"ם בספר המצוות[2]:

"המצווה השלישית, היא הציווי שנצטווינו על אהבתו יתעלה, והוא שנתבונן במצוותיו וציווי פעולותיו, כדי שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג – וזוהי האהבה המצֻוָּה עלינו... וכבר אמרו, שמצווה זו כוללת גם כן שנקרא את כל בני אדם לעבודתו יתעלה ולאמונה בו, שֶׁכֵּן אם אתה אוהב מישהו, תהללנו ותשבחנו ותקרא בני אדם לאהבתו – וזה על דרך המשל – כך אם תאהב את ה' באמת... הרי שאתה בלי ספק תקרא את הפתאים והסכלים לידיעת האמת שאתה כבר יודע. ולשון ספרי: 'ואהבת את ה'[3] – אוהבהו על הבריות כאברהם אביך, שנאמר: 'ואת הנפש אשר עשו בחרן'. כלומר: כמו שהיה אברהם, לפי שהיה אוהב – כמו שהעיד הכתוב[4]: 'זרע אברהם אוהבי' – קורא בְּעֹצֶם השגתו את בני האדם לאמונה מרוב אהבתו, כך תאהבהו עד שתקרא בני אדם אליו".

אברהם אבינו היה אוהב ה', וכפי שהכתוב מעיד: 'אברהם אוהבי'. האהבה לה' כל כך מילאה אותו בעונג רוחני אמיתי, עד שהיה משתדל להכניס עוד ועוד אנשים אל העונג הנפלא שהוא הרגיש. אותם אנשים שאכן זכו להיכנס בצל האמונה בזכות מפעליהם של אברהם ושרה, הם אלו שהתורה מכנה אותם 'הנפש אשר עשו בחרן'.

את המשמעות של עבודת ה' מאהבה, באר הרמב"ם בהרחבה בפירוש המשניות שלו, במסכת סנהדרין, בהקדמה לפרק חֵלֶק[5]:

"הזהירונו חכמים... שלא ישים האדם תכלית עבודתו וקיומו למצות, איזה דבר מן הדברים [כלומר: איזהו שהיא הנאה או רווח], והוא מאמר החסיד השלם משיג האמת אנטגנס איש שוכו 'אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא היו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס[6]. ורצו בכך להאמין לאמת בְּעֶצֶם האמת, וזהו העניין שקורין אותו: עובד מאהבה".

אדם שעובד מאהבה, מסביר הרמב"ם, הוא אדם שמקיים את המצוות ונזהר מהעבירות, כיון שזו האמת שכך יש להתנהג, ולא בשל תקוותו לשכר על מעשיו הטובים, או מפני אימתו מהעונש על חטאיו. ומסכם הרמב"ם שזו היתה עבודתו ומעלתו של אברהם אבינו:

"וזוהי מעלת אברהם אבינו, שהיה עובד מאהבה, ואל הדרך הזו חובה לשאוף".

1 בראשית י"ב, ה.
2 עמ' נ"ד – נ"ה במהדורת הגאון מהר"י קאפח.
3 דברים ו, ה.
4 ישעיהו מ"א, ח.
5 עמ' קל"ה במהדורת הגאון מהר"י קאפח.
6 אבות א, ג.

הרמב"ם מדריך אותנו שאנו צריכים לשאוף להגיע למדרגה זו של עבודת ה' שלא מתוך ציפייה לגמול, אלא שאנחנו עשים את האמת מפני שזו האמת, וסוף השכר לבוא. אמנם, הרמב"ם ממהר לסייג את דבריו:

"ולפי שידעו חכמים עליהם השלום שעניין זה קשה מאד, ואין כל אדם יכול להשיגו... לפי שדרכו של אדם לא יעשה מעשה אלא להשיג בו תועלת או למנוע נזק, ואם לאו הרי יהיו מעשיו לבטלה. ואיך אפשר לומר לתורני [לאדם שחי על פי ציווי התורה] עשה מעשים אלו ו[כלומר: או] אל תעשם לא מיראת עונש ה' ולא מתקוות גמולו? זה קשה מאד, לפי שאין כל בני אדם משיגים האמת ויהיו כמו אברהם אבינו".

האמת היא, שצריך לשאוף להיות עובד מאהבה, כמו שהיה אברהם. אבל אין זה נכון להפוך את השאיפה הזו להדרכה לכלל. רוב בני האדם, אינם מסוגלים לאחוז בהשקפה כזו, שמחייבת אותם להתנהג בדרך מסוימת, מבלי שיהיו מלווים לכך שכר ועונש. וכיון שכך:

"התירו להמון שישארו כפי דעתם לעשות הטוב לתקוות הגמול, ולהתרחק מן הרעות ליראת העונש, ומעודדים אותם על כך, ומחזקים מחשבתם בו".

העולה אם כן מדברי הרמב"ם, שאנשים צדיקים נדרשים להגיע לידי אהבת ה' אמיתית, ולעבוד את ה' שלא על מנת לקבל שכר. בעוד שכהדרכה לציבור, אנו מחנכים לעבודת ה' מחמת השכר והעונש. דברים אלו, נראים לכאורה כעומדים בסתירה לדברים שכתב הרמב"ם עצמו בחיבורו הגדול משנֶה תורה בהלכות מלכים[7]:

"נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם כולו, ולא כדי שירדו בגויים, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא".

הרי שהרמב"ם כותב בפירוש, שלא רק ההמון מקיימים את התורה מפני שיזכו לחיי העולם הבא, אלא גם החכמים והנביאים!

ונראה ליישב, שהרמב"ם כתב בכל חיבור, לפי קהל היעד שלו. פירוש המשניות נועד לתלמידי חכמים, ולכן שם כתב הרמב"ם שאדם צריך לשאוף להיות עובד מאהבה ולא לשם השכר בעולם הבא. ואילו חיבור המשנֶה תורה, נועד לכל העם, וכהדרכה לציבור אנו אכן מחנכים שהעבודה היא לשם העולם הבא, ולכן הרמב"ם שם כתב שהחכמים והנביאים התאוו לימות המשיח כדי שיהיו פנויים לעבודת ה' ויזכו לחיי העולם הבא.

ואולי אפשר ליישב גם באופן נוסף, שנראה שהוא נכון מצד עצמו. הרמח"ל בספרו דעת תבונות[8] כתב בתשובה לשאלה למה רצה הבורא לברוא נבראים:

"הא-ל יתברך שמו הוא תכלית הטוב ודאי. ואמנם, מחק הטוב הוא להיטיב, וזה הוא מה שרצה הוא יתברך שמו - לברוא נבראים כדי שיוכל להיטיב להם, כי אם אין מקבל הטוב - אין הטבה. ואמנם, כדי שתהיה ההטבה הטבה שלימה, יָדַע בחכמתו הנשגבה שראוי שיהיו המקבלים אותה - מקבלים אותה ביגיע כפם, כי אז יהיו הם בעלי הטוב ההוא, ולא ישאר להם בושת פנים בקבלם הטוב, כמי שמקבל צדקה מאחר".

הרי שהשכר שניתן בעולם הבא, הוא תכלית הבריאה – שאנשים שעבדו והשקיעו, יקבלו את ההטבה האמיתית בתורת שכר על מעשיהם. אילו היה הבורא נותן את העולם הבא 'בחינם', לא היתה זו הטבה שלימה, שהרי בכך היה מימד של בושה – שהאדם היה מקבל את ההטבה כדרך שהעני מקבל צדקה. אבל מאחרש נקבעה לאדם דרך עבודה, והאדם אכן עבד – הוא מקבל את ההטבה כאדם שמקבל את שכר עבודתו ונמצאת ההטבה שלימה.

והרי שכאשר 'החכמים והנביאים' כלשון הרמב"ם, מתאווים לימות המשיח, כדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה וחכמתה ויזכו לחיי העולם הבא, אין הכוונה שהם רוצים לעשות את הטוב בשביל לתגמל את עצמם, אלא שהם עושים את הטוב, כדי להעמיד את רצון ה' בכוונת הבריאה - שאנשים יהיו זכאים להטבה שלשמה נברא העולם. והרי שהם עובדים מאהבה באמת, וכל רצונם הוא לעשות את הטוב מפני שהוא טוב, כפי שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות.

7 י"ב, ד. [הנוסח כפי שהוא מהדורת הגאון מהר"י קאפח עמ' שנ"ה – שנ"ו].

8 אות י"ח.